

Ο ΘΕΑΤΗΣ,

ΕΠΤΗΓΡΑΜΜΑ ΗΘΙΚΟΝ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΝ, ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ
ΚΑΙ ΘΕΣΜΟΘΕΤΙΚΟΝ.

Ἀριθμὸς 3. Περίοδος Πρώτη. τῆ 1 Δεκεμβ. 1836.

ΠΕΡΙ ἈΡΕΤΗΣ.

Διάλογος μεταξὺ νεαροῦ καὶ ἀνδρός.

Ἄ. Τέκνον, ἰδοὺ ἡ Ἀκαδημία. Ἰδοὺ, λέγω, ὁ τόπος ὅπου ἐφιλοσόφησε καὶ ἐτάφη ὁ Ἀρίστωνος καὶ Περικτιόνης υἱός, τὸ καύχημα τῆς φιλοσοφίας, τὸ σέβασμα τῶν αἰώνων, ὁ δαιμόνιος Πλάτων!

Ν. Ὡ δόξα ἀκραιφνής! Ὡ τόπος ἱερός!

Ἄ. Ἐδῶ ἴσως ἦτον ὁ κῆπος, ἐκεῖ ὁ βωμὸς τῶν Χαρίτων, πέρα τὸ οἶκημα τοῦ φιλοσόφου . . . Ὅλα ἐξέλιπον! Ὅλα ἀνηλεῶς τὰ κατεπελέκισαν ὁ Σύλλας καὶ οἱ διάδοχοί του μέχρι τοῦ Κιουταχῆ! Ὅλα τὰ ἐβεβήλωσαν καὶ τὰ διεσκάρπισαν οἱ ξένοι ἐχθροὶ, τοὺς ὁποίους οἱ ἐσωτερικοὶ ἐχθροὶ τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας, ἡ διχόνοια καὶ ἡ διαφθορά, ἐκάλεσαν ἀπὸ τὴν Δύσιν (1), ἀπὸ τὴν Ἄρκτον (2), καὶ ἀπὸ τὴν Ἀνατολήν (3)!

Ν. Ὁ Κηφισσὸς λαλεῖ ἀκόμη, καὶ τρέχει ἰσχνός . . . .

Ἄ. Ζητῶν τὴν θάλασσαν. Ὅσάκις ἐκεῖ καταντᾷ, θάνατος ὁσάκις ἀνανεοῦται τὸ ρεῦμα του, νέα ζωὴ. Πρὸ αἰώνων ζῆ μετὴν ἀνθρωπότητα, καὶ καθ' ἐκάστην πηγάζει καὶ χάνεται μετὸς θνητούς· ἱστορικὸς διὰ τοὺς παραδιδόμενους εἰς σκέψιν, ἄχρηστος διὰ τοὺς ἀμελοῦντας καὶ τὸ παρὸν καὶ τὸ παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον, μηδὲ κἂν ἐρευνῶντας τί τῶν ἀνθρωπίνων φεύγει, καὶ τί μένει.

Ν. Ἄλλ', ὦ φίλη ψυχῆ, δός μοι σύνοψιν ἀναμνηστικῶν τῶν περὶ Πλάτωνος ἱστορουμένων.

Ἄ. Ὁ Πλάτων, γεννηθεὶς ἐν Ἀθήναις περὶ τὸ 430 ἢ 429 ἔτος πρὸ Χριστοῦ, ποιητὴς μὲν ἦτον ἕως οὗ ἐγνώρισε τὸν Σωκράτην. Ἐπειτα δὲ, καύσας τὰ ποιήματά του, ἠκολούθησε τὴν διδασκαλίαν ἐκείνου χρόνους ὀκτώ. Ἀποθανόντος τοῦ Σωκράτους, ἤκουσεν ἄλλους φιλοσόφους· ὑπῆγε καὶ πρὸς

(1) Ῥωμαίους, Σταυροφόρους, Καταλωνοὺς, κ. τ. λ.

(2) Γότθους.

(3) Ὀθωμανοὺς.

τον Εὐκλείδην εἰς Μέγαρον, καὶ εἰς Κυρήνην πρὸς τὸν μαθηματικὸν Θεόδωρον, καὶ εἰς Ἰταλίαν πρὸς τοὺς Πυθαγορικοὺς Φιλόλαον καὶ Εὐρυτόν, καὶ εἰς Αἴγυπτον πρὸς τοὺς προφῆτας. Ἐξῆλθε δὲ καὶ εἰς τρεῖς ἐκστρατείας, εἰς Τάναγραν, εἰς Κόρινθον, εἰς Δῆλιον, ὅπου καὶ ἤριστουμε. Προσέτι ἔπλευσεν εἰς Σικελίαν τρίς. Τὸ μὲν πρῶτον, διὰ νὰ ἴδῃ τοὺς κρατῆρας τῆς Αἴτνης· ὅτε καὶ προσκρούσας, διὰ τὴν παρρησίαν, εἰς Διονύσιον τὸν Συρακουσίῳν τύραννον, παρεδόθη εἰς ξένους τινὰς, καὶ πωληθεὶς εἰς Αἴγιναν, ἐξηγοράσθη ἀπὸ τοὺς φίλους του. Εἰς ταύτην τὴν νῆσον τρέχων τὸν περὶ ψυχῆς κίνδυνον, ἐφάνη ἡσύχως καὶ ἐτοιμῶς δεχόμενος τὴν τύχην. Ἀνησυχῶν ὁ Διονύσιος μετὰ τοῦτο, ἔγραψε πρὸς τὸν Πλάτωνα νὰ μὴ τὸν κακολογῇ· ὁ δὲ ἀπεκρίθη ὅτι δὲν εἶχε τόσην σχολὴν, ὥστε νὰ ἐνθυμῆται τὸν Διονύσιον. Δεύτερον δὲ μετέβη εἰς Σικελίαν, διὰ νὰ συστήσῃ ἐκεῖ τὴν σχεδιασθεῖσαν πολιτείαν του, κατὰ τὰς ὑποσχέσεις Διονυσίου τοῦ νεωτέρου· ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῦ τυράννου τούτου κακῶς διατεθεὶς, μόλις διεσώθη διὰ μεσιτείας τῶν φίλων του Πυθαγορικοῦ τῆς Ἰταλίας. Ἦλθε τέλος καὶ τρίτον εἰς Συρακούσας διὰ νὰ φιλιώσῃ τὸν φίλον του Δίωνα μετὰ τὸν Διονύσιον. Πλὴν ἀποτυχῶν, ἐπέστρεψεν εἰς Ἀθήνας. Βλέπων δὲ τὴν δημοκρατίαν διαφθειρομένην, οὐδέποτε ἠθέλησε νὰ ἔμβῃ εἰς τὰ πολιτικά. Καὶ παρὰ τῶν Μεγαλοπολιτῶν ζητηθεὶς ὡς νομοθέτης, τὸ ἀπέφυγε, μαθὼν ὅτι δὲν ἠθελον τὴν ἰσότητά. Συνώδευσε δὲ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν καὶ τὸν στρατηγὸν Χαβρίαν ἐγκαλούμενον εἰς θάνατον, μόνος τῶν πολιτῶν· καὶ ἐπειδὴ Κράβυλος ὁ συκοφάντης, ἀπαντήσας, τῷ εἶπεν « ἀγνοεῖς ὅτι καὶ σὲ τὸ » κώνειον τοῦ Σωκράτους σὲ ἀναμένει; » ἀπεκρίθη « καὶ » ὑπὲρ τῆς πατρίδος στρατευόμενος, ὑπέμεινα τοὺς κινδύνους, » καὶ τώρα ὑπὲρ τοῦ καθήκοντος θέλω τοὺς ὑπομείνῃ διὰ τὸν » φίλον μου. » Ἦτο δὲ ὁ Πλάτων τόσον αἰδήμων καὶ κόσμιος, ὥστε οὐδέποτε ἐφάνη γελῶν ὑπέρμετρα. Ἐπέπληττε τοὺς κυβεύοντας (τοὺς παίζοντας τὸ τάβλι), λέγων ὅτι τὸ μὲν παιγνίδιον εἶνε μικρὸν, ἡ δὲ συνήθεια γίνεται μεγάλη. Ἐκράτει δὲ καὶ τὴν ὀργὴν του μετὰ δύναμιν. Καὶ τὸν πολὺν ὕπνον ἀπεδοκίμαζεν. Καὶ ἄκουσμα ἠδονικώτατον ὠνόμαζε τὴν ἀλήθειαν. Μαθηταὶ του δὲ ἐχρημάτισαν πολλοτάτοι καὶ ἐνδοξοὶ ἄνδρες ἀπὸ διάφορα τῆς Ἑλλάδος μέρη, ἐν οἷς καὶ δύο γυναῖκες Πελοποννήσιαι, ἡ Λασθένεια καὶ ἡ Ἀξιοθέα. Καὶ ἀπέθανεν ἐτῶν ὀγδοήκοντα ἑνὸς, ἢ κατ' ἄλλους, ὀγδοήκοντα τεσσαράρων.

Τὰ δὲ μεγαλοφυῆ του συγγράμματα, τεταγμένα, ὡς ἔλεγεν ὁ Ἀριστοτέλης, μεταξύ τοῦ ποιήματος καὶ τοῦ πεζοῦ λόγου, γνωρίζεις, φίλε, καὶ σὺ ὅπως οὖν (I). Δι' αὐτῶν ὁ ὑψηλὸς τοῦ Πλάτωνος νοῦς καὶ τὸ ἡγεμονικὸν ἦθος καὶ ἡ καλλιγραφικὴ φαντασία ζῶσιν ἀκόμη, καὶ ἐδίδαξαν καὶ διδάσκουσι καὶ καταθέλγουσι τοὺς ἀνθρώπους αἰῶνας ἤδη πολλούς. Μνημεῖον ἀκαταδάμαστον, ὡς αἱ μεγαλοπρεπέσταται τῆς Μέμφιδος Πυραμίδες, ἵσταται ἐν μέσῳ τῆς ἀνθρωπότητος ἡ φιλοσοφία του, δορυφορούμενη καὶ ὑμνοῦμένη ἀπὸ τὰ ὀνόματα, ἀπὸ τοὺς λόγους, ἀπὸ τὰς πράξεις τῶν μαθητῶν του, φιλοσόφων, ῥητόρων, ἱστορικῶν, πολιτικῶν, στρατηγῶν, τῶν πατρίδων καὶ τῶν χρόνων! Τρεῖς ἱστορικώταται Ἀκαδημαῖαι ἀντήχησαν τὰ αἰθέρια δόγματά του· ἡ πρώτη τὴν ὁποίαν αὐτὸς ὁ Πλάτων ἐσύστησε καὶ παρέδωκεν εἰς τὸν ἀνεψιὸν του καὶ διάδοχον Σπεύσιππον· ἡ δευτέρα, ἡ τοῦ Λιούξω Λακεδαιμόνιου, περὶ τὰ μέσα τοῦ τρίτου αἰῶνος πρὸ Χριστοῦ· ἡ τρίτη, ἡ τοῦ Πλωτίνου, Πορφυρίου, Ἰαμβλίχου, καὶ Πρόκλου, κατὰ τὸν γ', δ', καὶ ε' αἰῶνα μετὰ Χριστόν, εἰς Ἀλεξάνδρειαν, εἰς Ρώμην, καὶ εἰς Ἀθήνας. Ἐνέπνευσαν δὲ τὰ Πλατωνικά φιλοσοφήματα καὶ τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει λογίους, καὶ Πλήθων Γεμιστὸς ὁ Πελοποννήσιος τὰ μετέφερε τῷ 1433 εἰς τὴν αὐλὴν τῶν Μεδίκων, καὶ ἐξ Ἰταλίας εἰς τὴν ἄλλην Εὐρώπην βεύσαντα, ἐνθουσίασαν καὶ διεπαιδαγωγῆσαν μέχρι τῶν ἡμερῶν μας τοὺς γενναιοτάτους καὶ χαριστάτους τῶν φιλοσόφων, διδασκάλους γενομένους ἀρετῆς εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος διὰ τε τῆς θεωρητικῆς ἐξηγήσεως καὶ τοῦ παραδειγματικοῦ βίου.

N. Ἡ περιλήψις σου μετ' ἐμβάλλει εἰς πολὺστροφα διανοήματα. Ἄν ἦνε νὰ κρίνωμεν περὶ τῆς φιλοσοφίας ἀπὸ τὸν βίον τῶν φιλοσοφούντων, βέβαια ἡ τοῦ Πλάτωνος φιλοσοφία διαπρέπει ὡς κοινωνικώτατον καὶ θειαστικώτατον μάθημα, καὶ βέβαια βραβεῖον τῶν ὀπαδῶν της γίνεται ἡ ἀρετὴ. Καὶ περὶ μὲν τῆς ποιήσεως, διὰ τί τὴν ἀπέρριψε καὶ ἀπὸ τὸ ἐπάγγελμά του καὶ ἀπὸ τὴν πολιτείαν του, εἰκάζω, διότι ἴσως πολλάκις ἡ ποιήσις ψεύδεται, καὶ διότι ἴσως πολλοὶ ποιηταὶ πολλάκις ἐφάνησαν ἀπατηλότατοι πολῖται. Θαυμάζω δὲ τὴν ἔντονον καὶ ἀκοίμητον φιλομάθειαν τοῦ φιλοσόφου, δι' ἣν τὸσάκις ὤρμησεν εἰς τόσας σοφίας πηγὰς, καὶ τὰ ὑπὲρ πα-

(I) Ταῦτα δὲ εἰσι τὰ σωζόμενα· ἀλλ' εἶγε καὶ ἄγραφα δόγματα, καὶ πληρὸς ἢ ρον σύστημα ἰδεῶν, τὸ ὅποιον δὲν ἠθέλησε νὰ δημοσιεύσῃ.

τρίδος πολεμικᾶ ἀριστεΐα του κατασπάζομαι, καὶ τὴν πολιτικὴν καὶ φίλιον ὑπὲρ τοῦ Χαβρίου ἀνδρίαν, καὶ τὴν παρρησίαν πρὸς τοὺς τυράννους, καὶ τὴν πρὸς τὰ διστραμμένα πολιτεύματα ἀντιπάθειαν, καὶ τὴν κοσμιότητα τοῦ τρόπου, καὶ τὴν ἐγκράτειαν τῶν παθῶν. Ταῦτα πάντα μοὶ φαίνονται σεμνὴ συνοδία τῆς ἀρετῆς. Ἄλλ' ἢ ἀρετὴ, τὴν ὁποῖαν διαίσθάνομαι μέγα τι καὶ ὅπου δὲν φεύγει, ἀλλὰ μένει, τί εἶνε κυρίως καθ' ἑαυτήν;

Α. Ὡ τέκνον, μεγάλην ἐρώτησιν ἐρωτᾷς καὶ ἄλλοστις ἐγκρατέστερος τῆς λογίας καὶ πραγματικῆς ἐπιστήμης, πολυηκώτερος τῶν θείων καὶ ἀνθρωπίνων, ἐχρειάζετο διὰ νὰ σὲ ἀποκριθῇ. Πλὴν ἀλλὰ πρὸς χάριν σου καὶ χάριν τῆς κοινῆς ὠφελείας ἐμοῦ τε καὶ σοῦ, θέλω σὲ εἰπεῖ ὅσα μὲ χρηρηγήσῃ ἢ ἀνάμνησις, μάθησις οὐσα τῶν διαλεγομένων, καθὼς ἔλεγεν αὐτὸς ὁ Πλάτων (1).

Ἀρετὴ, κατὰ τοὺς πατέρας τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, σημαίνει τὴν τελειότητα τὴν ἀρμόζουσαν εἰς τὴν φύσιν ἐκάστου δημιουργήματος, ἢ ἐκάστου μέρους αὐτοῦ. Ἰπάρχει λοιπὸν ἀρετὴ ἀνθρώπου, ζώου, φυτοῦ, ὄρυκτοῦ καὶ ἀρετὴ ἀέρος, καὶ γῆς, καὶ ὕδατος, καὶ πλοίου, καὶ οἰκίας, καὶ θαλάμου, καὶ τῶν τοιούτων. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὴν ἀνθρωπίνην ἀρετὴν ἡμεῖς συζητοῦμεν, ὁ δὲ ἀνθρώπος σύγκειται ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς, σώματος μὲν ἀρετὴ εἶνε ὑγεία καὶ κάλλος καὶ δύναμις, ψυχῆς δὲ τί; οὐδὲν ἄλλο, πλὴν ὑγεία καὶ κάλλος καὶ δύναμις.

Ν. Διὰ τί τὸ πρῶτον οἱ Ἕλληνες ἀρετὴν κυρίως ὠνόμασαν, ὅσον ἐνθυμοῦμαι, τὴν σωματικὴν δύναμιν;

Α. Διὰ τὸ ἀνήμερον καὶ βάρβαρον τῆς τότε κοινωνίας, καθ' ἣν μόνη μὲν ἡ σωματικὴ δύναμις ἀπέκρουεν ἢ ἐπῆγε τὴν βίαν τῶν κηστρικῶν πολέμων, πᾶσα δὲ ἔνοια τοῦ δικαίου, τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ ὠραίου, ἔλειπεν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Ἡμερωθέντες ὁμως καὶ διαλαμπρυνθέντες καὶ φιλοσοφῆσαντες οἱ πρόγονοί μας, ἀρετὴν εἶπαν ἐπικρατέστερον τὴν ὑγείαν, τὸ κάλλος, καὶ τὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς.

Ν. Καὶ πῶς ἐξηγοῦνται τὰ τρία ταῦτα;

Α. Ἡ ψυχὴ ἔχει μέρη· τὸ παθητικόν, διὰ τῶν αἰσθήσεων καὶ τῶν χρεῶν τοῦ σώματος καὶ τῶν ζωιδῶν ὁρμῶν· τὸ λογικόν ἢ ἡγεμονικόν, καὶ τὸ βουλευτικόν ἢ προαιρετικόν ἢ ἐλευθέριον. Ὄταν μὲν τὸ ἡγεμονικόν διέπῃ τὰ τοῦ παθητικοῦ διὰ βουλήσεως κραταιᾶς, ἢ ψυχὴ ὑγιαίνει καὶ θάλλει,

(1) Ἐν τῷ Μένωνι.

καὶ ἀρετὴν ἔχει· ὅταν δὲ τὰ πάθη ὑποσκελίσωσι τὸ λογικόν καὶ τὸν ὑπέρτερον αὐτοῦ, ἢ ψυχὴ νοσεῖ αἰσχυρῶς, καὶ κακῶς φέρεται.

Ν. Ἄρα ἡ τῆς ψυχῆς ἀρετὴ στρέφεται περὶ τὰ ἥθη, περὶ τὰς ἔξεις καὶ πράξεις.

Α. Αὐτόχρημα· διότι ὁ ἀνθρώπος, κοινωνικὸς πέφυκε, καὶ οὔτε διὰ τὴν θεωρίαν, οὔτε διὰ τὴν περὶ ἀρετῆς εὐφράδειαν λέγεται ἐνάρετος, ἀλλὰ διὰ τὴν περὶ ἑαυτὸν καὶ τοὺς ὁμοίους του διαγωγὴν.

Ν. Ὁ πῶς διακείμενος λοιπὸν καὶ τί πράττων, εἶνε καὶ λέγεται ἐνάρετος;

Α. Ὁ ἔχων φρόνησιν (σοφίαν ἢ γνῶσιν τῶν ὄντων), ὁ μετριάζων εἰς τὰς ὀρέξεις καὶ τὰς ὁρμὰς του, ὁ μὴ ἔρπων μηδὲ κολακεύων μαγαρικῶς διὰ νὰ ἀπολαύσῃ ἀνελευθέρους καὶ ἀντικοινωνικὰς ἀπολαύσεις, ὁ ἀνδρείως ἐνεργῶν τὸ καθῆκον, καὶ ἀνδρείως καὶ εὐπρεπῶς ἀποδεχόμενος καὶ δυστυχίας καὶ εὐτυχίας, ὁ μὴ ἀδικῶν οὐδένα οὔτε τὴν πόλιν (ἀδικεῖ δὲ καὶ ὁ ψευδόμενος καὶ ὁ δολοπλοκῶν), ὁ πρακτικὸς εὐεργεσίας, ὁ μεγαλόψυχος καὶ περὶ τοὺς ἐχθρούς, ὁ τῆς πατρίδος παρθενικὸς ἐραστής. Ταῦτα, ὦ φίλε νέε, συνιστῶσι τὴν ἀρετὴν, τὸ κράτιστον τῶν ἀγαθῶν, τὴν μακαριστοτάτην εὐδαιμονίαν. Οὕτως ἄρα, καὶ κατὰ τὸν Πλάτωνα αὐτὸν, εἶνε ἡ ἀρετὴ ὁμοίωσις θεῶν κατὰ τὸ δυνατόν (1), καὶ κατὰ τοὺς Στωϊκοὺς, τὸ ὁμολογουμένως τῇ φύσει ζῆν· τῇ φύσει δηλαδὴ τοῦ ἀνθρώπου, ὄντος θεομεροῦς καὶ κοινωνικοῦ. Καὶ ἰδοὺ οὐρανία σφραγὶς κατέβη ἐπὶ πάντα ταῦτα, καὶ μὲ ἀδαμαντίνους δεσμοὺς τὰ συνέδεσεν εἰς τοὺς αἰῶνας ὁ ἀγάκκαρπος λόγος τοῦ θεανθρώπου!

Ν. Ἐχεις τώρα νὰ μὲ εἴπῃς πῶς, ἄρα γε παραγίνεσθαι ἢ ἀρετὴ εἰς τὸν ἀνθρώπον;

Α. Μακάριος ὅστις θεῶθεν ἐκλήθη εἰς αὐτήν! οὐ τιμος γενωμένος, περιεχύθη εἰς τὴν κεφαλὴν τὸ τέλειον χρίσμα, καὶ ἐκάθισεν ὁ νεκτάρεις ἀστήρ! διότι ὑπάρχουσι καὶ τοιοῦτοι, σκευὴ ἐκλογῆς, κράματα εἰς ἀσφάλειαν ἀποκείμενα. Ἄλλ' ἡ ἀρετὴ προξενεῖται εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἀπὸ τὴν παιδείαν καὶ μελέτην καὶ ἀσκησιν, καὶ ἀπὸ τὰς συμφορὰς, καὶ ἀπὸ τὰ πρακτικὰ παραδείγματα, καὶ ἀπὸ τοὺς νόμους. Καὶ ὅπου μὲν ἐπιπολάζει, ἐκεῖ ὁ ἀνθρώπος ἢ τὸ ἔθνος, θεῶν συμπόται καὶ συνάρχοντες κατὰ τὸν Ἐπίκτητον, ἔρχονται ἀπὸ παρὰ

(1) Τίμ. καὶ Θεαίτ.

δεισαν εἰς παράδεισον· ὅπου δὲ εἶνε ὀλιγοστὴ, σαλεύουσι ματαξὺ ἐλπίδων καὶ φόβων· ὅπου δὲ λείπει, ἐκεῖ τὸ σιδήρεον τῆς κακίας σκῆπτρον, βεβακχευμένης, συνελάνει τὰ ἔθνη καὶ τοὺς ἀνθρώπους εἰς σκότος ἀπυλείας καὶ εἰς καταχθονίους ἀβύσσους.

Ν. Δύναται τῷ ὄντι ἡ παιδεία νὰ προξενήσῃ τὴν ἀρετὴν;

Α. Ἡ παιδεία, ἠνωμένη μὲ τὴν μελέτην καὶ ἀσκήσιν, δύναται. Τὰ γράμματα ὅμως μόνον, χωρὶς τὴν κατεργασίαν τοῦ ἥθους, ἀνίσχυρα εἶνε νὰ μεταβάλλωσι πονηρὰν φύσιν. Προσθέτουσι δὲ μάλιστα εἰς αὐτὴν, τὴν παγγλωσίαν τῶν κοράκιων, καὶ τὴν καθιστώσιν ἔτι μᾶλλον ἐπιζήμιον εἰς τὴν κοινωνίαν.

Ν. Καὶ ἀπὸ τὰς συμφορὰς πῶς προέρχεται ἡ ἀρετὴ;

Α. Τὰς δεξιὰς φύσεις πολλάκις παραστρέφει μὲν ἡ ἀποματαιώνει ἡ εὐροια τοῦ βίου, ἀνορθοῦσι δὲ καὶ ἀπευθύνουσι καὶ τελειοῦσιν αἱ μεταπτώσεις τῆς τύχης. Ὄντως, ὦ τέκνον, δὲν ἐξέουρει ὁ ἄνθρωπος τί ζητεῖ· καὶ ὅστις πρὸς τὴν θλίψεως βιωτικὰς ἐμεμφιμοίρησε καὶ πρὸς τὸν θεὸν καὶ πρὸς τὴν κοινωνίαν, ἐκεῖνος συμφορῆσας, ἀντεῦρε καὶ παρηγορίας καὶ ἀρετὴν ἀπὸ τὰς θλίψεις αὐτὰς, καὶ εὐλόγησε τὴν δεξιάν τοῦ ὑψίστου, κέρδος γενόμενος ἑαυτοῦ τε καὶ τῆς πατρίδος, καὶ εἶπε· « νῦν εὐπλόηκα, ὅτε ναυαγάγηκα. »

Ν. Ποῖα ἐννοεῖς πρακτικὰ παραδείγματα, πρόξενον ἀρετῆς;

Α. Τὰ ἦθη τῶν ἐναρέτων γονέων, καὶ τὰ ἦθη τῶν ἄλλων τῆς κοινωνίας ἀνδρῶν, μάλιστα δὲ τῶν πολιτικῶν· διότι ἀρχὴ ἄνδρα δείκνυσι. Καὶ δὲν ὑπάρχει ἀμειψότερος ἀγνοηθῆς τῆς ἀρετῆς παρὰ τὰ ἦθη καὶ τὰ παραδείγματα μεταξὺ τῶν ὁποίων γεννώμεθα καὶ ζῶμεν.

Ν. Πῶς οἱ νόμοι παρασκευάζουσιν ἀρετὴν;

Α. Θεραπεύοντες τὸ δίκαιον, τὸ ἀληθές, τὸ ὠραῖον, τὸ γενναῖον, τὸ ἐλεύθερον. Οἱ νόμοι πλαστουργοῦσι τὰ ἦθη, καὶ τὰ ἦθη πάλιν ὑπαγορεύουσι τοὺς νόμους. Μᾶλλον δὲ, νόμοι βῆττητοι εἶνε τὰ ἦθη, μορφούμενα διὰ τῆς ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῶν οἴκων ἀγωγῆς.

Ν. Ἐχει ἄρα γε ἡ πατρίς μας τοιαῦτα πολιτικὰ παραδείγματα, καὶ τοιούτους νόμους;

Α. Φίλε νέε, σὺ μὲν ἀγαπᾷς νὰ ἐπαναφέρῃς τὸν λόγον εἰς τὰ παρόντα, ἐγὼ δὲ φρονῶ μὲν καὶ περὶ τούτων, συνάγω δὲ ἐκ τῆς ἱστορίας τὰ πορίσματα διὰ τὸ μέλλον. Μὴ μὲ ἐνθυμίζῃς τὸ κράτος τῶν ἀλλοφύλλων ἀκρίδων, τῶν ὁποίων νόμος εἶνε μόνον ὁ καταβροχθισμὸς τοῦ χωραφίου! Μὴ μὲ ἐνθυμίζῃς τοὺς πολιτικούς τῆς ἡμέρας, ἐκτὸς τῶν ἐναρέτων

δικαστῶν! Ὅλα ταῦτα εἶνε ἐφήμερα καὶ παραστικά, ἀπεσαλμένα παρὰ τῆς προνοίας διὰ νὰ ἀνοίξωσι τοὺς ὀφθαλμούς τῆς νεωτέρας γενεᾶς τῶν Ἑλλήνων. Καὶ τοὺς μὲν πολιτικούς, ὅσοι κεκυφότες καὶ σιωπῶντες φέρουσι τὸν χρυσὸν ἢ ἀργυροῦν ζυγόν, πρέπει νὰ ἐλεῶμεν, διότι καὶ φίλοι ἄνδρες εὐρίσκονται ἐν αὐτοῖς, ἀτόπως διαφθείροντες τὴν προτέραν τῶν εὐδοξίαν. Πρὸς δὲ τοὺς πολιτικούς ἐκεῖνους ὅσοι μὲ ἀνεμότροπον μέτωπον καὶ μὲ γεράνιον κλαγγὴν σοφιστεύουσι γράφοντες μὲν ἄλλα, ἄλλα δὲ βουλευόμενοι καὶ ἐνεργούντες, καταπίνοντες μὲν τὴν πηγὴν τῶν κακῶν ὡς πτωχόμουσοι κύλακες, ἀγρυπτικῶς δὲ διαιροῦντες καὶ ὑποδιαροῦντες τὴν πολιτικὴν ὄντολογίαν (1) ἐν μέσῃ τῇ ἀγορᾷ, καὶ θέλοντες, καθὸ πλήρεις δογμάτων καὶ ἰδεῶν, ὡς λέγουσιν αὐτοὶ, νὰ ὀργανίσωσι τὴν κοινωνίαν, ἅς εἴπωμεν « ὦ μακάριοι, ἔχετε θεὸν καὶ φιλίαν καὶ πατρίδα; ἢ μόνον θερισταὶ ὑπάρχετε τοῦ χρυσοῦ θέρους; Ὄργανώσατε πρῶτον, ἢ κάλλιον, διακοσμήσατε, διατάξατε, κατασκευάσατε, ἀρμόσατε ὑμᾶς αὐτοὺς· διότι « πᾶσα ἐπιστήμη, χωριζομένη δικαιοσύνης καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς, πανουργία, οὐ σοφία πέφυκε (2) »· διότι « τὸν λόγον ἐστὶν εἰκὸς τῶν πεπαιδευμένων ὁμοίως ἔπασθαι ταῖς πράξεσιν, ἐμμελειάν τινα καὶ ῥυθμὸν ἐπιφέροντα μετὰ τοῦ πρέποντος (3) ».

Ν. Ἀλλὰ τινὲς λέγουσι καὶ φρονοῦσιν ὅτι ἡ ἀρετὴ εἶνε ἀνοησία, καὶ περιπαίζουσι τοὺς ἐναρέτους ὡς σκαιούς, καὶ τοὺς ἀποφαίνουσι δυστυχοῦντας.

Α. Τοιαῦτα βλασφημίαι καὶ τοιαῦτα δόξαι ἀκούονται μόνον παρὰ κακῶν εἰς τὰς κακὰς πολιτείας, διότι ἐκεῖ οἱ μοχθηροὶ, μιμούμενοι τὸ πλῆθος τῶν ὁμοίων, θαρροῦσιν ὅτι πράττουσιν ὀρθῶς καὶ εἰκότως καὶ συμφερόντως. Οὐδέποτε δὲ καὶ οὐδαμοῦ δυστυχεῖ ὁ ἐνάρετος, ἐὰν εὐτυχία μὲν ὄντως ἀνθρωπίνῃ ἦνε ἢ τῆς ψυχῆς εὐεξία, ἐκ θεοῦ ἐρχομένης καὶ εἰς αὐτὸν ὀφειλομένης, κακοδαίμονιά δὲ ἢ φαυλότης αὐτῆς. Τί μεγαλήτερον; Ὁ ἐνάρετος ἐνδέχεται καὶ νὰ θανατωθῇ ἀπὸ τοῦ κακοῦ. Ἀλλ' εἶνε ἄρα γε ὁ θάνατος δυστυχία; « Ἐμὲ μὲν (ἔλεγεν ὁ Σωκράτης) ὁ Ἄνθος καὶ Μέλιτος δύνανται μὲν νὰ θανατώσωσιν, οὐχὶ δὲ καὶ νὰ βλάψωσι. » Θεσπέσιος λόγος! χαρακτηρίζων τὸ ἀπρόσβλητον τοῦ ἐναρέτου κατὰ τὸν ἐντὸς

(1) Ἴδε τὸν γέροντα Λιμπέρην, σπουδαῖον σύγγραμμα τοῦ Σιδῆ, σελ. 51 καὶ 86.

(2) Πλάτων.

(3) Πλούταρχ. ἐν βίῳ Δίωνος.

ἄνθρωπον, τὸ ἀβλαβὲς τῆς οὐσίας αὐτῆς, καθεστῶσης ἐν εὐδία καὶ ἐν εἰρήνῃ, καὶ πλουτούσης φωτὸς, καὶ μελωδικῶς διακινουμένης. Καὶ ὁ οὐράνιος δὲ τῶν ἐθνῶν διδάσκαλος εἶπε· « μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν ἀποκτεῖναι μὴ δυναμένων. »

Ν. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἀρετὴ εἶνε ἡ τελειώτης ἢ ἀρμόζουσα εἰς τὴν φύσιν ἐκάστου δημιουργήματος, ὑπάρχει ἄρα καὶ ἀρετὴ βασιλέως καὶ ὑπουργοῦ καὶ βουλευτοῦ καὶ ἱερέως καὶ στρατιώτου, καὶ τῶν τοιούτων· διότι ὅλα ταῦτα εἶνε δημιουργήματα κοινωνικά, πρὸς τέλος τι τεταγμένα.

Α. Ἀναμφιβόλως. Καὶ ἀρετὴ μὲν βασιλέως εἶνε τὸ νὰ μὲνῃ εἰς τὸ ἔργον του ἡμέραν καὶ νύκτα, ὠφελῶν τὸν λαόν, τοῦ ὁποίου εἶνε πρῶτιστος ὑπὲρ τῆς. Ὑπουργοῦ δὲ ἀρετὴ, τὸ νὰ ἔχη πρὸ ὀφθαλμῶν μόνον τὰ συμφέροντα τῆς πατρίδος, μὴδὲ νὰ ὑπογράψῃ παρανόμους καὶ δυναστικάς ἀποφάσεις. Βουλευτοῦ δὲ, τὸ νὰ δίδῃ ἐν γνώσει σωτηρίους γνώμας περὶ τὰ ἐθνικὰ πράγματα, ἀναλογιζόμενος τ' ἀποτελέσματα τῶν ψηφιζομένων. ἱερέως δὲ ἀρετὴ εἶνε τὰ τοῦ Εὐαγγελίου· « Ὑμεῖς ἐστε τὸ ἄλας τῆς γῆς· ἐάν δὲ τὸ ἄλας μωρανθῇ, ἐν τίνι ἀλισθησεται; Λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ἡμῶν τὰ καλὰ ἔργα. Εἰσελθετε διὰ τῆς στενῆς πύλης. Γίνεσθε φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις, καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστεραί. Καὶ, οὐ γὰρ εἰσι δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν. Καί, ἐγὼ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, καὶ γινώσκω τὰ ἐμὰ, καὶ γινώσκωμαι ὑπὸ τῶν ἐμῶν, καὶ τὴν ψυχὴν μου τίθημι ὑπὲρ τῶν προβάτων. » Στρατιώτου δὲ ἀρετὴ εἶνε τὸ νὰ ὑπακούῃ μὲν ἀπερισκέπτως εἰς τὰ τοῦ ἀρχηγοῦ προστάγματα ἀπέναντι τοῦ ἐχθροῦ, τὸ νὰ διακρίνῃ δὲ ἀπέναντι τοῦ συμπολίτου τί ἀπαιτοῦσι καὶ οἱ νόμοι καὶ τὰ συμφέροντα τῆς πατρίδος, ἀλλ' οὐχὶ μόνῃ ἢ θέλησιν τῶν κρατούντων. Καὶ ὄλων δὲ τῶν δημοσίων ἔργων ἢ ἀρετὴ, εἰς δημοσίῳ τι ἀγαθὸν τελευτᾷ· οὐδ' ἐτέθησαν πρὸς ὄφελος τῶν ὑπηρετούντων, ἀλλὰ πρὸς ὄφελος τῆς κοινωνίας.

Ν. Πείθομαι καὶ ἐπιχαίρω εἰς τοὺς λόγους σου.

Α. Καλῶς μαντευόμενοι, ὦ τέκνον, πειθόμεθα καὶ ἐπιχαίρομεν ἀμφοτεροί εἰς ὅσα θεὸς μᾶς ἐδίδαξεν. Οὐδ' ἔχομεν, μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς πατρίδος διὰ τοῦ πολέμου, πῶς ἄλλως νὰ ἀνακτήσωμεν αὐτὴν σοφὴν καὶ ἐλευθέραν καὶ ἔνδοξον, πλὴν διὰ τῆς ἀρετῆς. Συμφέρει λοιπὸν καὶ νὰ συνομιλῶμεν καὶ νὰ συμβουλευώμεθα, ἐνίοτε δὲ καὶ νὰ γράφω·

μὲν· οὐχὶ ὅμως πᾶν ὅ,τι μᾶς ἐπέβη εὐζωνον εἰς τὸν κάλαμον (μήπως καὶ φωραθῶμεν σολοικίζοντες ἢ βαρβαρίζοντες κατὰ τὸ ἐνδιάθετον καὶ τὸν γραπτὸν λόγον), ἀλλ' ὅ,τι ἤθελαν συνομολογήσῃ ἄνδρες κρείττονες ἡμῶν καὶ θεοφιλεῖς. Καὶ οὕτως ἄς προβαίνωμεν, ὦ φίλε, στηρίζοντες τὸ βλέμμα ἔμπεδον πρὸς τὸ μέλλον.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ.

Α.

Ἀκολουθία καὶ τέλος τῆς ἐκθέσεως περὶ τῆς Ἐπιστολιμαίας διατριβῆς τοῦ Διδασκάλου Οἰκονόμου (1).

Ἐρχόμεθα σήμερον νὰ ἀναφέρωμεν μέρη τινὰ τοῦ σοφοῦ τούτου συγγράμματος, καθὼς προὔπεσγέθημεν. Λέγει λοιπὸν πρὸς ὃν γράφει φίλον. « Ἐπαινῶ σου δὲ συγχρόνως καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἀνδρίας, ἥτις τὰ τοιαῦτα ξενήκουστα θυρλήματα (τὰ τῶν Λουθηροκαθίδων) θεωρεῖ πάντῃ μάταια καὶ ἀνεμώλια, μὴδὲν ρίζωμα δυνάμενα λαβεῖν εἰς τὰς ἀγαθὰς καὶ περὶ τὴν πάτριον ὀρθοδοξίαν διὰ πολλῶν αἰώνων καὶ θλίψεων δεδοκιμασμένας τῶν Ἑλλήνων ψυχὰς, καὶ πετυρωμένας « ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον. » Τὰ τοιαῦτα πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἀλλόφυλα διδάγματα, καὶ σὺ, φίλε μου, γνωρίζεις, ὁμοιάζουσιν ἐξωτικά φυτὰ, τῶν ὁποίων τὰ ξυλώδη καὶ σαθρὰ καὶ κακογόνα σπέρματα οὔτε στέγει οὔτε τρέφει ἢ μόνον περὶ τὴν εὐσέβειαν ζώφυτος γῆ τῆς Ἑλλάδος· ἢ ἂν θέλης, ὁμοιάζουσι τραχὺν ἀερόλιθον, μαῦρον γέννημα συγκρούσεως ἀλληλομαχούντων στοιχείων, ἢ καὶ ἄλλο τέρας δύσμορφον καὶ κακόπλαστον, τὸ ὁποῖον βίαιός τις ἄνεμος, ἐξωθεν ποθεν συναρπάσας, ἐξεσφενδόνησεν εἰς τὴν ἀμόλυτον καὶ λαμπρὰν τῆς ὀρθοδοξίας καθέδραν Ἑλλάδα, ὡς αὐτόγλυφον τάχα καὶ διοπετὲς Παλλάδιον. Ἀλλὰ βλέπεις καὶ τοὺς Ἕλληνας, πόσον ἀπτόητοι καὶ σταθεροὶ θεωροῦσι τοῦτο τὸ πρόπτωμα, καὶ πῶς οἱ γενναῖοι τῆς ὀρθοδοξίας υἱοὶ, μὴδὲν βραδύναντες, ἐπαίρουσι τὸ τερατόμορφον τοῦτο πλάσμα, καὶ ρίπτουσιν εὐθὺς εἰς τὸ Κυνόσαργες, ὅπου καὶ οἱ πάλαι πατέρες αὐτῶν ἐξετίνασσαν τὰ νόθα καὶ σκότια γεννήματα. »

Ἱστορεῖ μετὰ ταῦτα τὰ κατὰ Λουθηρον, Ζβίγγλιον, Καλεῖνον, καὶ τὰς μετ' αὐτοὺς ἀναφρείσας πολοαριθμούς αἰρέσεις, αἵτινες « ἐξῆψαν μακροῦς καὶ πολυστενάκτους θορούβους, καὶ

(1) Ἰδε ἀριθμ. 2 τοῦ Θεατοῦ, σελ. 18.

πολλῶν μὲν δακρύων, πολλῶν δ' αἱμάτων μεστὰς πολιτικὰς παραχάς»

Καὶ πρὶν ἔμβῃ εἰς τὰς ἀποδείξεις τῆς εὐσεβείας κατὰ τῆς ἑτεροφροσύνης τῶν πρεσβυτεριανῶν, λέγει· «οἱ ἀληθῶς ὀρθοδόξοι λάτρεις τῆς εἰρηνάρχου καὶ κεχαριτωμένης ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, οὐτ' ἀδιάφοροι καὶ ψυχροὶ βλέπουσι πολεμουμένην τὴν ἀλήθειαν τῶν πατρῶων δογμάτων, ἐπὶ λόγῳ τάχα πολλῆς ἀνεξιθρησκίας (ἥτις ὀλίγον διαφέρει τῆς παντελοῦς ἀθρησκίας), οὔτε πάλιν προβαίνουνσι παράθερμοι καὶ παράλογοι παλαισταὶ, κινούντες ἔριδας ἀγρίας καὶ μωρὰς πολλὰς συζητήσεις, αἵτινες γεννῶσι μάχας πικράς. Ἰπάρχουσι ζηλωταὶ διακριτικοὶ καὶ ἀνύστακτοι καὶ προσεκτικοί, πάντοτε καὶ πανταχοῦ ὀρθοτομοῦντες τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, ἀλλ' οὐχὶ καὶ δριμύεις ἐλεγκταὶ καὶ στασιασταὶ, οὐδὲ ζητηταὶ λοιδόροι καὶ θρασύστομοι καὶ ὕβριστικοί,

Βάλλοντες, ἄρασσοντες, ὀρμώντες κρατεῖν.

Οὔτε νίκην οὐτ' ἐκδίκησιν ζητοῦσιν, οὔτε τινὸς ἄλλου βεβήλου πάθους ἀπύλαινσιν, ἀλλὰ μόνην ἀποσκοποῦσι τῶν ἀδελφῶν τὴν ἀσφάλειαν καὶ σωτηρίαν, ὡς ἐργάζεται τῆς θείας ἀγαθότητος ἀνεπαίσχυντοι καὶ δόκιμοι· «ἔτοιμοι πάντοτε πρὸς ἀπολογίαν παντὶ τῷ αἰτοῦντι ἡμᾶς λόγον περὶ τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος, μετὰ πραότητος καὶ φόβου.»

Τοιαῦτα προαναφωνήσας, ἐπιχειρεῖ τὴν περὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν βαθμῶν ἀκριβολογίαν. Ἀνασκευάζων δὲ πολυμαθῶς τὰ τοῦ ἀντιπάλου, «τί λοιπὸν [λέγει] μιγνύεις τὰ ἄμικτα καὶ συγχίσεις τὰ ἀσύγχυτα, καινοτομῶν αὐτεξουσίως περὶ τὰς ἀποστολικὰς τῆς Ἐκκλησίας διαταγὰς;»

Τότε παρενεῖρει καὶ τὴν διήγησιν τὴν περὶ Ἀρχιεπισκόπων, Μητροπολιτῶν καὶ Πατριαρχῶν.

Σπουδαιοτάτη δὲ εἶνε καὶ ἡ ὑποσημείωσις τοῦ πολυτίτορος διδασκάλου, ὅπου ἐξηγεῖ τὴν σημασίαν καὶ δύναμιν τῶν λέξεων καθολικὴ Ἐκκλησία. «Καὶ τοῦτα δι' ἓνα μάλιστα λόγον, τὸν ἐφεξῆς. Μεταξὺ τῶν πολυαριθμῶν δυσσεβῶν βιβλιαρίων ὅσα κατεπλημμύρησαν τὴν Ἑλλάδα ὡς βορβορώδης χεῖμαρρος, ἐξωθέν ποθεν ὑπὸ συγγραφέων καὶ μεταφραστῶν ἀλλοφύλων κρυφίως ἀπολυθέντα, εἶδομεν εἰς πόλιν Ἑλληνικὴν, εἰς Ἑλληνικὸν παιδαγωγεῖον, ἐν χερσὶ παιδίων Ἑλλήνων ἄθλιον φυλλάδιον, περιέχον μεταξύ τινῶν ἄλλων παιδαγωγικῶν μαθημάτων καὶ τὴν Κυριακὴν προσευχὴν κεχυδαῖσμένον καὶ τὸ σύμβολον τῆς πίστεως παρακεκομμένον,

ἠκρωτηριασμένον πανταχόθεν [ὅμοιον τάχα τοῦ παρὰ τοῖς Λατίνοις συντόμως φερομένου ὡς συμβόλου τῶν Ἀποστόλων] καὶ τοῦτο παράτραυλον καὶ χυδαιότατα μεθρημνηνευμένον, καὶ τὸ πάνδεινον, ἀντὶ τοῦ καθολικῆν, περιέχον, παγκόσμιον Ἐκκλησίαν! Ὅσοι τῶν ἀλλοφύλων ἐπεχείρησαν εἰσαγαγεῖν αἰρέσεις ἀπωλείας εἰς τὴν γῆν τῆς ὀρθοδοξίας, ἐνόμισαν, ὡς φαίνεται, τὴν Ἑλλάδα, λεῖαν Μυσῶν, καὶ τοὺς Ἕλληνας παντάπασι μωροὺς, μηδὲως διακρίνοντας τὰς τοιαύτας δολοπλοκίας.» Καὶ ἐρμηνεύων τὸν ὄθλιον τῶν τοιούτων βιβλιαρίων σκοπὸν, προσθέτει. «Τὰ παιδία τῶν ὀρθοδόξων Ἑλλήνων μανθανέτωσαν τὰς προσευχὰς τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν πάτριον αὐτῶν γλῶσσαν, καθ' ἣν ἐγράφησαν καὶ ταύτας ὀλοκλήρους καὶ ἀκεραίους, τὰς τε ἄλλας καὶ τὸ θεῖον σύμβολον τῆς πίστεως. «Μῆτε λέξιν ἀμειψῆαι τῶν ἐγκειμένων, μῆτε μίαν γοῦν ἐκβῆναι συλλαβὴν» κελεύει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ τῶν θείων συνόδων. Πᾶσα παρακοπή ἢ μεταβολὴ τῶν ἱερῶν λογίων ἀποβαίνει ἐπιβλαβής. Αἱ δογματικαὶ καὶ μεταφυσικαὶ λέξεις, ἐγκαίριον χρῆζουσαι διδασκαλίας, ὅπως ἂν μεταφρασθῶσιν εἰς τὰ παιδία, μένουσιν ἀκατάλληλοι. Ἡ εἰς τὴν χυδαίαν γλῶσσαν παρεκτροπὴ τῶν θείων προσευχῶν ἐξασθενίζει πολλὰς τὴν ἔνοιαν, διαφθείρει τῆς γλώσσης τὴν πρόοδον, ἀποσπᾷ τὰ παιδία κατὰ μικρὸν ἀπὸ τῆς μετὰ τῆς μητρὸς αὐτῶν Ἐκκλησίας ἡδίστης προσλαλιᾶς, ἀπ' αὐτῶν τῶν κόλπων τῶν ἰδίων οἰκογενειῶν, βλάπτει καιρίως τοῦ ὀρθοδόξου Ἑλλήνος τὸν πάτριον χαρακτῆρα.»

Ἐντεῦθεν μαρτύρεται καὶ τὰ παρὰ τῶν Συνόδων διακεκριμένα περὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν βαθμῶν, καὶ τὰ παρὰ τοῖς ἑτεροδόξοις αὐτοῖς, πλὴν τῶν πρεσβυτεριανῶν· «οὔτοι δὲ [λέγει προσέτι] ἐδανείσθησαν ἀπὸ τῶν ἀρχαίων εἰκονομάχων οὐ μόνον τὴν εἰκονομαχίαν, ἀλλὰ καὶ τὸ μῖσος τὸ πρὸς τὴν ἀγιότητα τῆς ἐκουσίου μοναδικῆς πολιτείας... Ὁ μιαρὸς Λαχανοδράκων ἐπὶ Λέοντος τοῦ ἐκ Χαζάρων αυτοκράτορος (τῷ 776 μ. χ.) ἐβίαζε τοὺς Μοναχοὺς καὶ τὰς Μοναχὰς, ἵνα καταλείψαντες τὸ σχῆμα, συναφθῶσιν εἰς γάμον καὶ τοὺς μὴ θελήσαντας ἐξετύφλωσε καὶ ἐξώρισεν ἀγγελιδὸν ἐξ ὅλης τῆς ἐπαρχίας τῶν Θρακησίων, τὰ δὲ Μοναστήρια πάντα κατερήμωσεν ἢ ἐπόλησεν· ἐδημοπράτησεν ὁμοίως καὶ τὰ ἱερὰ σκευῆ, καὶ τὰ βιβλία, καὶ τὰ κτήνη, καὶ πάντα τὰ ὑποστατικά τῶν Μοναστηρίων, καὶ ἔφερε τὴν τιμὴν αὐτῶν εἰς τὸν δημόσιον θησαυρόν.»

Ἀλλ' ἡμεῖς ἀδυνατοῦντες διὰ τὰ στενὰ ὄριά μας νὰ ἐπι-

δοθῶμεν, ὅσον ὁ ζῆλος μᾶς ἐξορμᾷ, εἰς τὸ πέλαιος τῆς δεινότητος τοῦ ἐνδόξου συγγραφέως, καὶ νὰ παρέξωμεν εἰς τοὺς ἀναγνώστας ἡμῶν ἔνοιαν ἀκριβεστέραν τῶν τε ἐνθυμημάτων τῆς Ἐπιστολιμαίας διατριβῆς καὶ τῆς ἐρμηνείας αὐτῶν, διὰ τοσούτων μόνων ἀναγράφωμεν τὸ καλλιπεῖς καὶ πολύχουν καὶ γοργὸν καὶ τροπαιοῦχον ἀγώνισμα κατὰ τῶν τολμώντων νὰ προσφέρωσι βέβηλον καὶ ἐπίβουλον χεῖρα ἐπὶ τὰ πάτρια ἱερά, καὶ νὰ κυκῶσι τὴν αἰώνιον καὶ θεόδοτον κατάστασιν ἐφ' ἧς ἴδρυνται ἡ ὑπαρξίς τοῦ γένους τῶν ὀρθοδόξων Ἑλλήνων. Οὐδόλωσ δὲ ἀμφιβάλλωμεν ὅτι οἱ ἀπανταχοῦ γῆς εὐρισκόμενοι ἀδελφοί μας, καὶ ἀκούσαντες περὶ τοῦ ἱεροπρεποῦς συγράμματος, θέλουσι τὸ ζητήσῃ, καὶ εὐρόντες, θέλουσι διψαλέως τὸ ἀναγνώσῃ, καὶ ἀναγνώσαντες, θέλουσιν εὐφρανθῆ καὶ οἰκοδομηθῆ τὰς καρδίας, τιμῶντες μὲν καὶ περιβάλλοντες καὶ θαυμάζοντες τὸν Συγγραφέα, χάριτας δὲ ἀναπέμποντες εἰς τὸν οὐράνιον πατέρα τῶν φώτων. Αὐτὸς καὶ δι' ἀλιέων ἐπέχεε πρῶτον τὴν θείαν πίστιν τῆς σωτηρίας, καὶ διὰ φωστήρων ἀκαταμαχῆτων τὴν ὑπεστήριξε, πολεμουμένην ὑπὸ κομφῆς σοφιστείας καὶ ἰταμῆς καὶ μέγα δυναμένης. Καὶ ἰδοὺ νέα λαμπρὰ ἠγῶ τῆς διδασκαλίας Ἀποστόλων, Συνόδων, πατέρων, πατριαρχῶν, ὁμολογητῶν, μαρτύρων, ἀντηχεῖ εἰς τὰ πρόθυρα τῆς θεοδέγμονος ἀνατολῆς. Καὶ οὐαὶ εἰς τὸ ἦθος τῶν Ἑλλήνων ὅσοι μείνωσιν ἀπαθεῖς πρὸς αὐτὴν! Τὸ κατ' ἡμᾶς, ἐνωτιζόμενοι ἤδη καὶ τὴν παναρμόσιον εὐλογία, ἥτις συρρέει ἐπὶ τὸ ἔργον ἀπ' ὅλας τὰς σεβασμίας γερουσίας καὶ τὰς καθέδρας τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ εὐχόμενοι εἰς τὸν Συγγραφέα βίον μακρὸν ἵνα παραπλήσια ὑπηρετῇ καὶ κοσμηθῇ τε πατρίδα καὶ τὴν Ἐκκλησίαν, ἀφίνομεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του τὸν ἀπλοϊκὸν τοῦτο στέφανον, πλέγμα εὐγνωμοσύνης, καὶ τῆς ἀθανάτου μνήμης του ἔχνος ἐλάχιστον.

B.

Ἀπομνημονεύματα πολεικὰ, διαφόρων μαγῶν συγκροτηθεισῶν μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Ὀθωμανῶν κατὰ τε τὸ Σούλιον καὶ ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὰ 1820 μέχρι τοῦ 1829 ἔτους, συγγραφέντα παρὰ τοῦ Συνταγματάρχου Χριστοφόρου Πεζόραιου τοῦ ἐξ Ὀλύμπου τῆς Θεσσαλίας, καὶ διηρημένα εἰς τόμους δύο. Τόμος πρῶτος, περιέχων τὰς ἀπὸ τῶν 1820 μέχρι τέλους τοῦ 1822.

Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τῆς τυπογραφίας Α. Κορομηλά, 1836.

Λαμπρὰ χώρα εἰς τὴν δόξαν, εἰς τὸ κάλλος, καὶ εἰς τὸν πλοῦτον, ἡ Θεσσαλία! Ἀρχαία Μήτηρ τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους, βλαστάνει μὲν ἥρωας, βλαστάνει δὲ καὶ σοφούς. Προσφιλεστάτη δὲ εἶνε καὶ εἰς ἡμᾶς (1). Ἐκεῖθεν ἔλαβε τὴν ζῶν καὶ ὁ Συγγραφεὺς τῶν Ἀπομνημονευμάτων τούτων.

Μεγάλη ὁμολογεῖται ἡ χρεῖα καὶ ἀδρά ἡ τῆς ἱστορίας ὀφέλεια. Συνείδησις τοῦ ἀνθρώπινου γένους αὕτη ὑπάρχει. Δι' αὐτῆς τὰ ἔθνη ἀναγεννῶνται, καὶ ἐξ αὐτῆς λαμβάνουσι δύναμιν νὰ σώζωσι τὴν δι' αἱμάτων καὶ δακρύων ἀποκτηθεῖσαν ἐλευθερίαν, καὶ ν' ἀποφεύγωσι τὰ σφάλματα τῶν προγενεστέρων. Διὰ τοῦτο ἄξιος εἶνε πολλῶν ἐπαίνων ὁ τῶν πολεμικῶν τούτων ἀπομνημονευμάτων συγγραφεὺς, ὅστις, ἀφ' οὗ διὰ μακρῶν χρόνων ὑπηρετήσε τὴν πατρίδα, πολυειδῶς κινδυνεύων καὶ συμβουλεύων καὶ μαχόμενος, ἤδη δὲ ἀργεῖ, ἀλλὰ λαμβάνει τὸ ἄρμα τῆς εἰρήνης, τὸν κάλαμον, διὰ νὰ μᾶς παραδώσῃ ὅσων ἐχρημάτισε μάρτυς καὶ συνεργάτης ἡ ἐπιμελής ἐξιχνευτῆς κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ἀγῶνος. Ἡμεῖς, εὐγνωμονοῦντες εἰς αὐτὸν μετὰ πάντων τῶν Ἑλλήνων, δὲν θέλομεν κρίνῃ τὸ φιλοπόνημά του γραμματικῶς, ἐπειδὴ οὔτε καιρὸν εἶχε, μακρὰν εὐρισκόμενος τῶν Ἀθηνῶν, νὰ ἐπιθεωρήσῃ τὰ τοῦ τύπου καὶ νὰ διορθώσῃ τινὰ τῶν τῆς λέξεως ἀκριβεστέρων. Φιλολογικῶς ὅμως καὶ ἠθικῶς ἐξετάζοντες τὸ ἔργον τοῦ ἀξιότιμου στρατιωτικοῦ, εὐρισκόμενοι εἰς αὐτὸ γλυκυτάτην καὶ σπαιάν καὶ ἀρχαίικην ἀπλότητα ἐρμηνείας, καὶ εὐτυχεῖς ἀναπτύξεις αἰτιῶν καὶ ἀποτελεσμάτων, καὶ συναρμογὴν τῶν γεγονότων, καὶ συντομίαν εὐρου πρὸς τὸν σκοπὸν, καὶ παρατηρήσεις ἀκαριαίως εὐστόχους, καὶ τὸ πάντων ἄριστον, τὴν κατασκευτικὴν ἀναγραφὴν τῆς θείας προνοίας, ἐπιστατούσης εἰς τὰ παραδόξα καὶ λαοσσόα τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως τέλη. « Μὴ ἡμῖν, Κύριε, μὴ ἡμῖν, ἀλλ' ἡ τῷ ὀνόματί σου δὸς δόξαν. »

Ὁ πρῶτος οὗτος τόμος ἀφιερῶται παρὰ τοῦ Συγγραφέως εἰς τὴν σκίαν τοῦ αἰοιδίμου Ρήγα τοῦ ἐκ Φερρῶν τῆς Θεσσαλίας, καὶ φέρει τὴν εἰκόνα αὐτοῦ. Διηγεῖται δὲ ὁ ἱστορικὸς τὸν βίον, τὰς πράξεις, καὶ τὸν θάνατον τοῦ πρωταγωνιστοῦ τῆς Ἑλληνικῆς ἀπελευθερώσεως, φίλος ἐκείνου καὶ συνεταῖρος χρηματίας. Ἐμβαίνων εἰς τὴν ὑπόθεσιν, μέμφεται τὴν ἔλλειψιν ἀπὸ τὰ στρατόπεδα λογίων, οἵτινες καὶ τὰ πολεμικὰ

(1) Ὁ πατὴρ ἡμῶν Γεώργιος Σχινᾶς ἐγεννήθη καὶ ἐτράφη ἐν Μακρονήσῃ τῆς Θεσσαλικῆς Μαγνησίας. Ὁ δὲ θεῖος ἡμῶν Γεώργιος Σχινᾶς, ἐκεῖ μαχόμενος ὑπὲρ πατρίδος, καὶ πολλοὺς τῶν ἐχθρῶν φονεύσας, ἔπεσε κατὰ τὸ 1821.

συμβεβηκότα ἤθελον ἀκριβῶς καταγράψῃ, καὶ πολλὰς ἀταξίας ἀναχαιτίσῃ, ἐν ᾧ χωρὶς αὐτῶν ἡ στρατιωτικὴ ἱστορία ἔμεινεν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν φημῶν, τῶν ἐπιστολῶν καὶ τῶν Ἐφημερίδων, αἱ ὁποῖαι ἠδίκησαν μὲν πολλοὺς, ἄλλων δὲ τὰ ὀνόματα ἀναξίως ἐτίμησαν. « Εἰς ταύτας τὰς μάχας, λέγει, δὲν ἐμπεριέχονται οὔτε αἱ ναυμαχίαι, οὔτε ἐκεῖναι τοῦ Μεσολογγίου· διότι ἡ θαλάσσιος δύναμις ἦτο σχεδὸν συσσωματωμένη πάντοτε, ἐπειδὴ ἐγνώριζεν ἓνα ἀρχηγόν, τὸν Ἀνδρέαν Μιαούλην. Πρὸς τούτοις καὶ τὸ εἶδος τοῦ θαλασσίου πολέμου εἶναι πάντῃ διαφορετικὸν ἀπὸ ἐκεῖνο τῆς ξηρᾶς· διὸ καὶ ἡ ἱστορία αὐτῶν μέλλει νὰ γραφῇ ἀκριβεστέρα παρ' ὅτι ἐκεῖνῆ τῶν κατὰ ξηρὰν ἀγωνισθέντων, ἐπειδὴ ἔγραφαν τὰ καθημερινῶς συμβαίνοντά τῶν ὀνόματων, ὅσον καὶ ἕκαστος πλοίαρχος. Τοῦ δὲ Μεσολογγίου τὰ ἀνδραγαθήματα δυσκολεῦμαι νὰ πιστεύσω ὅτι θέλει γραφῶσι μὲ ἀκριβείαν, μάλιστα τῆς ἐσχάτης πολιορκίας του· διότι ὁ Ἑλβετὸς Μάγερ, ὅστις ἐφύλαττεν ἀκριβῆ περιγραφὴν καθ' ὅλον τὸν χρόνον τῆς πολιορκίας, εἰς τὴν ἔξοδον καὶ ἄλλωσιν τοῦ Μεσολογγίου κατὰ δυστυχίαν ἀπώλετο καὶ ὁ ἴδιος μαζί μὲ τὸ ἀξιολογὸν σύγγραμμά του. » Ἐνταῦθα ἄς μᾶς συγχωρηθῇ νὰ εἴπωμεν πρὸς τὸν φίλον συγγραφέα ὅτι εἰς αὐτὸν ἀνήκει νὰ ἀνεγείρῃ ἱστορικῶς καὶ τὸ ἡρωϊκὸν Μεσολόγγιον, καὶ ἀπὸ τὸν ἀπροφάτιστον ζῆλον αὐτοῦ ἀπαιτεῖ ἡ πατρίς καὶ τούτου τοῦ ἀγῶνος τὴν κατόρθωσιν.

Περιέχει δὲ ὁ τόμος τὰς μάχας τῶν Σουλιωτῶν κατὰ τὴν Ἠπειρον, τῶν Θερμοπυλῶν, Γραβίας, καὶ Βασιλικῶν κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, καὶ τῶν Δερβενικίων τῆς Πελοποννήσου. « Δὲν ἀμφιβάλλω, λέγει, ὅτι καὶ ἄλλοι ὁμογενεῖς σκοπεύουσι νὰ γράψουν ἱστορίας περὶ τῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι πολεμικῶν συμβάντων, καὶ ἴσως τὰς φυλάττουσι τινὲς καὶ ἐτοιμοὺς, ἀλλὰ δὲν τὰς ἐκδίδουσι, ὑποπτευόμενοι πρῶτον μήπως κατηγορηθῶσι διὰ τὰ γεγραμμένα ἀπὸ τοὺς συγχρόνους τῶν, ὡς μὴ χρηματίσαντες οὔτε αὐτόπται οὔτε ἀγωνισταῖ· δεύτερον μὴ τολμῶντες νὰ ἐλέγξωσι τινὲς τὰ ἁμαρτήματα, καὶ ὑποβληθῶσιν ἔπειτα εἰς ἐξέτασιν. Ἐμὲ οὔτε τὸ πρῶτον οὔτε τὸ δεύτερον δειλιά· ἐπειδὴ δὲν ἔγραψα πράγματα ἐξ ἄκοῆς καὶ φαντασίας, οὔτε φοβοῦμαι τινὰ ἐλέγχων τὰ ἐλαττώματά του, καθὼς δὲν ὑπεχρεώθην ἀπὸ τὸν ἴδιον νὰ κοινοποιήσω καὶ τὰ προτερήματά του· ἀλλ' αἰσθήματα πατριωτικὰ, ἢ ἀηθέστερον εἰπεῖν, χρέη πρὸς τὴν πατρίδα ἀπαίτητα μ' ὀδηγοῦν νὰ γνωστοποιήσω πρὸς τοὺς παρόντας καὶ

μεταγενεστέρους ὁμογενεῖς μου συμβάντα, ἢ τελείως ἄγνωστὰ πρὸς τοὺς πλείονας, ἢ σφαιερῶς γραμμένα, ὡς προεῖρηται. » Καὶ πάλιν. « Δὲν ὑπόσχομαι εἰς τὸν ἀναγνώστην ὅτι θέλει εὐρὴ εἰς ταύτην τὴν ἱστορίαν φράσεις καὶ σχήματα ῥητορικὰ, ἀλλὰ πράξεις καὶ κατορθώματα ὄντως ἡρωϊκὰ, τὰ ὁποῖα εἰς ὅσους δὲν τὰ εἶδαν, ἢ δὲν ἐδοκίμασαν τὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα πολυχρόνιον στρατιωτικὴν κακοπάθειαν, θέλει νομισθῶσιν ἴσως ἀλλόκοτα καὶ ἀπίστευτα. Οὐτ' ἐγὼ παραξενεύομαι εἰς τὴν ἀπορίαν των· ἐπειδὴ ἂν δὲν ἤμην ὁ ἴδιος αὐτόπτης, συναγωνιστῆς καὶ συμπάσχων, ἂν δὲν περιέγραφον αὐτὰ κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν μ' ὄλην τὴν δυνατὴν ἀκριβείαν, ἔμελλε νὰ ἤμην κ' ἐγὼ ἓνας ἀπὸ τοὺς τοιοῦτους δυσκολοπίστους· καὶ μὴ ὅλα ταῦτα πολλακίς συλλογιζόμενος τὰ διατρέξαντα, ἀπορῶ πῶς τὰ ὑπέφεραν, πῶς τὰ ἐκτέλεσαν, καὶ πῶς ἐσώθησαν οἱ Ἕλληνες! »

Ἐπιβλέπων δὲ εἰς τὰς ἀσυστάτους ἀρχὰς τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, γράφει τοὺς ἐφεξῆς ἐπιλογισμοὺς· « Τῶ ὄντι πολλοὶ ἄνθρωποι, μολονῶντι δὲν σκέπτονται περὶ τῶν πρακτέων ὀρθῶς κατορθοῦσιν ὅμως πολλακίς τὸ σκοπούμενον εὐτυχῶς· ἴσως διότι εὐρίσκουσι τοὺς πολεμίους ἀσχεπτοτέρους καὶ ἀπροβουλεωτοτέρους ἀπ' αὐτούς· καθὼς ἐξ ἐναντίας πολλοὶ μὲν συλλογίζονται διὰ τὰ συμφέροντά των μὲ τὴν προσήκουσαν φρόνησιν, ἀλλ' αἱ πράξεις αὐτῶν οὐ μόνον κατηγοροῦνται ἐπίστε μ' ἐντροπὴν, ἀλλὰ καὶ τὸ σκοπούμενον ἀποτυγχάνουν. Ἀγκαλὰ δὲν δύναται τινὰς νὰ ἐκτελέσῃ τοὺς σκοπούς του κατὰ τὴν ὁποῖαν πεποιθήσιν καὶ ἐλπίδα τοὺς ἐσχημάτισε πρότερον εἰς τὸν νοῦν του· διότι, ὅταν σκεπτώμεθα διὰ τὰ μέλλοντα, εἴμεθα εἰς ἀσφάλειαν· ὅταν ὅμως ἐνεργῶμεν τὰ πράγματα, εὐρισκόμεθα εἰς κινδύνους, ἀπὸ τὸν φόβον τῶν ὁποίων ταραττόμενοι ἀποτυγχάνομεν τὸ σκοπούμενον. »

Διαφόρους χαριστάτας περιγραφὰς ἐκ τοῦ συγγράμματος δὲν δυνάμεθα νὰ ἀναφέρωμεν διὰ τὸ στενὸν τοῦ τύπου. Ἐν παρόσῳ δὲ λέγομεν, ὅτι ἡ ἔννοια σημειώσεων τινῶν ἔπρεπεν ἴσως νὰ συγκαταχωρηθῇ εἰς τὸ κείμενον, καὶ ὅτι περιττὰ μόνον εὐρίσκουμεν τὰ ἀπὸ τῆς σελίδος 119 μέχρι τῆς 201, ὡς προεκτεινόμενα ἤδη. Ἐπαινοῦμεν δὲ τὰς πρὸς τοὺς Σουλιώτας φρονίμους καὶ ἐπιδεξίους συμβουλὰς καὶ ἐπιστολάς τοῦ Συγγραφέως. Καὶ καταρῶμεθα μετ' αὐτοῦ ἐν ὀνόματι τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος τὰ ὀνόματα τοῦ Δημητρίου Οἰκονόμου Κοζανίτου, προδότη τοῦ Ῥήγα, καὶ τοῦ Τιπαλδου, τότε Ὀθωμανικοῦ πρέσβως, καὶ τὴν μιανὰν ἀγνωμοσύνην τοῦ

Ὀδυσσεώς βδελυττόμεθα, φονεύσαντος τὸν εὐεργέτην τοῦ Ἀλέξιον Νοῦτσον, καὶ μισοῦμεν τὸν φαυλόβιον ἐκεῖνον Σουλιώτην, τὸν αἴτιον γεγόμενον νὰ μὴ ἀποβιβασθῶσιν οἱ συμπολιταὶ τοῦ εἰς Μεσολόγιον, ἀλλ' εἰς Κεφαλληνίαν.

Ἐφελκόμενοι δὲ πρὸς τοὺς πολεμικοὺς ἀγῶνας, ὑμνοῦμεν τὸν μαρτυρικὸν θάνατον τοῦ Διάκου καὶ τοῦ Ἐπισκόπου Σαλώνων Ἡσαΐου κατὰ τὴν ἡρωϊκὴν τῶν Θερμοπολυῶν μάχην, καὶ τοῦ Ἰωάννου Δυοβουνιώτου καὶ Παπαῦ Ἀνδρέου τὴν φρόνησιν καὶ ἀνδρείαν θαυμάζομεν περὶ τὴν πολύφονον τὸν ἐχθρῶν ἦτταν εἰς Βασιλικὰ, καὶ τὰς πράξεις τοῦ Ἰψηλάντου, Κολοκοτρώνου, Νικήτα, καὶ Κολιοπούλου κατὰ τοῦ Δράμαλης. Τῶν δὲ Σουλιωτῶν τὰ πολιτικὰ πταίσματα ψέγομεν καὶ συμπονοῦμεν δικαίως, ὡς πηγὰς πικρῶν ἀποτελεσμάτων. ἀλλὰ τῶν ἀκατανόητων τούτων καὶ μυθολογικῶν τῶ ὄντι ἡρώων, ἢ μᾶλλον θεῶν, ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, τὰ μέγερτα ἔργα, ὀλιγωτάτων κατὰ μυριάδων μαχίμων ἐχθρῶν, καὶ τοὺς λόγους, καὶ τὰ στρατηγήματα καὶ τὸν τρόπον τοῦ μάχεσθαι, καὶ τὴν πρὸς τοὺς νενικημένους μεγαλοψυχίαν, ὁ νοῦς μὲν ἡμῶν καὶ ἡ καρδιά μύλις χωροῦσιν, αἱ δὲ ἐπερχόμεναι γενεαὶ ἀπὸ αἰῶνα εἰς αἰῶνα θέλουσι παραδίδει ἀμάραντα εἰς τὸ κάλλος καὶ ἀσύγκριτα εἰς τὸ μέγεθος. Ἄρα δὲν ἔχομεν δίκαιον καὶ ἡμεῖς νὰ ἐξαγγέλωμεν ἀνυποστόλως τὸ ἀληθές, καὶ τὰ ἔθνη νὰ ὁμολογῶσιν ὅτι ἡ Ἑλλάς καὶ ὑπῆρξε καὶ εἶνε καὶ θέλει διαμεινῆ μήτηρ καὶ τροφὸς ἡρώων; Μήπως καὶ σήμερον τὰ γενναῖα τῆς τέκνα δὲν ἤθελαν πράξῃ τὰ αὐτὰ κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως καὶ ἐλευθερίας των; Τί λέγομεν; Μήπως καὶ κατὰ τὴν στιγμὴν σχεδὸν αὐτὴν, εἰς τὴν ὁποίαν γράφομεν, δὲν ἔπραξαν, δὲν πράττουσιν, ἢ δὲν θέλουσι πράξῃ ἡρωϊκὰ κατορθώματα, ἄξια τῶν στεφάνων τῆς ἱστορίας καὶ τῶν εὐλογιῶν τῆς κοινῆς μητρὸς Ἑλλάδος, οἱ φρόνιμοι καὶ φιλοκίνδουνοι τῆς φιλτάτης Θεσσαλίας πολεμισταί, ὁ Θεόδωρος Ζάκας, ὁ Δῆμος Τζαχίλλας καὶ Γεώργιος Τζαχίλλας, ὁ Μιάκος Γουτουβάς, ὁ Ἀθανάσιος Πλαγάδας, ὁ Γιαννούλας Μάνδαλος, ὁ Τόλιος καὶ Δῆμος Λαζέοι, ὁ Χρόνης Βασδέκης, καὶ τόσοι καὶ τόσοι ἄλλοι; Ἀλλ' ἐντοσοῦτῳ ὁ ὑπὲρ τῆς δόξης τῆς πατρίδος ζῆλος ἴσως μᾶς παραφέρει εἰς εἰκόνας ἀγαπητὰς πραγμάτων, βεβουθισμένων μὲν εἰς τὰς εὐχὰς ἡμῶν καὶ εἰς τὰ στήθη τῶν ἀνδρείων ἐκείνων, περιβαλλομένων δὲ καὶ εἰς τοὺς κόλπους τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ, ὅστις μόνος ὑπάρχει τοῦ μέλλοντος Ὁραματίας.